

Pirjo Ahokas och Maria Olausson

“MÄN ÄR BARA TILL BEKYMMER OCH BESVÄR!”

Intervju med Buchi Emecheta

Tredje Världens kulturfestival i Åbo den 20-22.9.1991.

I västvärlden har man äntligen slutat tala om litteraturens död. Den har återupplivats genom nya impulser av de grupper som från den dominerande kulturkretsens synvinkel länge betraktats som marginella. Ledande litteraturforskare förutspår nu att 1990-talets litteratur kommer att skrivas av kvinnor, etniska minoriteter, lesbiska och homosexuella författare.

Också den postkoloniala litteraturen skrivs från en marginell position och också här finns det klara tecken på en livskraftig ny litteratur. Författaren Buchi Emecheta hänvisar till Booker prisets kandidatlista som ett gott exempel på den här utvecklingen. Emecheta är kvinna, född och uppvuxen i Nigeria men numera bosatt i England. Genom sin produktion företräder hon mångdubbelt sitt tidigare moderlands litterära nyskifte.

I samband med *Tredje Världens Kulturfestival* hade litteraturintresserade Åbo-bor möjlighet att höra Buchi Emecheta (f.1944) tala om sitt författarskap och om kvinnor

och kultur i Afrika. Av hennes böcker har hittills endast en roman utkommit i Finland, *Ngu Egon tarina (The Joys of Motherhood, 1979)*. I den engelskspråkiga världen har hennes produktion, som utom romanerna omfattar bl.a. barnböcker, inbringat litteraturpris och andra former av erkännande. Emecheta är bl.a. stolt över att hennes böcker, tack vare det klara språket, används i skolornas engelskundervisning.

Litteratur och bakgrund

I dagens Nigeria, som fick sin självständighet från England år 1960, är engelskan det viktigaste språket. Som Buchi Emecheta själv har 90% av dagens nigerianer fått sin utbildning vid någon missionsskola och internationella kontakter upprätthålls främst till andra engelskspråkiga länder. Många förmögna nigerianer får sin utbildning i England, de åtnjuter sedan extra anseende som "been-to" när de återvänder till Nigeria.

Även om nigeriansk litteratur i dag huvudsakligen skrivs på engelska använder många Nigerianska författare sig av den te-

Buchi Emecheta. Kuva: Hanna Kangasniemi.

matiskt och berättartekniskt mångskiftande muntliga berättartraditionen. Så har Yorubafolkets myter, ordspråk och gåtor blivit internationellt kända genom författare som Amos Tutuola och nobelpristagaren Wole Soyinka. Andra välkända nigerianska författare är Chinua Achebe och Christopher Okigbo. Tillsammans med bl.a. Soyinka studerade de vid University College Ibadan som snabbt blev ett av Afrikas viktigaste kulturcentra.

En motpol till Ibadan är Onitsha i Sydöstra Nigeria, "Onitsha marketplace literature" kom att bli ett sammelbegrepp för de populära romaner och pamfletter av olika slag som publiceras i Onitsha. De behandlar på ett romantiskt sätt sociala frågor som blir aktuella i ett samhälle där förändringar sker alltför snabbt. Ofta är de här frågorna särskilt angelägna för kvinnor.

Av Nigerias kvinnliga författare är det endast Flora Nwapa och Buchi Emecheta som är relativt välkända utanför Nigeria. När Nwapa började sin författarkarriär var Nigerias litterära värld nästan uteslutande i

männens händer. Nwapa tog konsekvenserna av sina svårigheter och grundade ett eget förlag som publicerar litteratur av kvinnor. Buchi Emecheta, å sin sida, ser framgången utomlands som ett viktigt bidrag till att hon fick fotfäste som författare också i sitt eget hemland. Hon vill inte enbart skriva om Afrika för västvärlden, utan hon anser det vara lika viktigt att få skriva också för afrikaner.

När Emecheta talade inför sin finländska publik, använde hon sin afrikanska bakgrund som utgångsläge. Hon betonade både kolonialismen och sitt lands historia: "Nigeria är den största kuststaten i Västafrika med kontinentens största invånarantal. Bruttonationalprodukten gör Nigeria till Afrikas tredje rikaste land efter Sydafrika och Egypten. Med sina mer än 200 olika etniska folkgrupper är Nigeria en stat konstruerad genom kolonialismens historia mer än genom etniska och språkliga band. Så har, t.ex. de sydliga delarna av Nigeria mycket litet gemensamt med landets norra delar. Etniskt tenderar landet att vara uppdelat i en öst-västlig riktning medan de

västafricanska kuststaternas gränser löper i en nord-sydlig riktning." Emecheta hör till ibo-folket och hon poängterar de stora skillnaderna mellan de olika folkgrupperna. "De största folkgrupperna, yoruba och ibo i södra Nigeria hade redan under den tidiga slavhandeln kontakt med europeer, medan hausa och fulani, de största grupperna i norr hörde till ett av islam dominerat område där de naturliga kontakterna var till medelhavskusten och olika arabiska folk där. "

Kvinnor i en mansdominerad värld

Buchi Emecheta föddes i Lagos av ibo-föräldrar i en kultur där pojkar värderas mycket högt och där endast en mycket illasinnad fiende kunde komma på tanken att önska någon en flicka. Goda vänner önskar istället: "Du kommer att ha en trygg förlossning och föda en präktig pojke, en riktig karl, på ett stort blad av bananträdet, så att vi kan komma och fira med mycket palmvin och mosad jams".

En flicka får mycket tidigt lära sig att det är hennes uppgift att passa upp männen i familjen, att hämta vatten och ved och se efter de yngre syskonen. Den traditionella ibo-familjen bor i en "compound" som består av en cirkel av hyddor, mannens och hans hustrurs. Det här betyder, enligt Emecheta, att alla barn hör till varje kvinna och att arbetet därför utförs kollektivt. För barnen betyder det här att de växer upp med flera mammor och har ett tryggare och rikare liv.

I romanen *The Joys of Motherhood* kritiserar Emecheta, som många andra afrikanska kvinnliga författare, den barnlösa kvinnans situation. I intervjun förklarar Emecheta för oss att romanens titel skall förstås ironiskt, något som inte kommer fram i den finska översättningen. Å andra sidan är det tydligt att Emecheta är mån om att föra fram de positiva aspekterna av det traditionella afrikanska bysamhället och få oss kvinnor i väst att se vår situation i ett vidare perspektiv. Enligt henne finns det inga ovälkomna eller "oäkta" barn i ett ibo-samhälle, varje

människa växer upp med en känsla av att höra till en viss grupp.

Månggiftet är ett allmänt tema bland afrikanska kvinnliga författare. Emecheta har inga höga tankar om män. Hon försvarar ändå månggiftet i det traditionella bysamhället där det inte finns någon annan form av "socialskydd". Emecheta anser att månggifte är att föredra framför en situation där hela bördan av att sköta hushållet och barnen och passa upp mannen faller på en enda kvinna.

"I en afrikansk by är det lättare för kvinnorna om de sköter ett hushåll tillsammans. Det betyder bl.a. att skötseln av barnen aldrig blir den enskilda biologiska moderns uppgift, utan att alla kvinnor är ansvariga för alla barn och att varje barn har flera mammor. På det sättet hamnar vi aldrig i en situation där barn är föräldralösa eller där en kvinna är ensamförsörjande. Den här känslan av samhörighet är också förpliktande, självmord förekommer inte därför att ingen har rätt till sitt eget liv på det sättet." Emecheta förklarar att först när du betalat tillbaka all den vård och omsorg du fått av dina mammor kan du tala om rätten att ta ditt eget liv.

När en ibo-kvinna gifter sig är det inte mannen som är viktig utan den "compound" hon gifter sig till. Emecheta berättar om ett bröllop som hölls i England mellan en ibo-kvinna och en engelsman. Några av kvinnans mödrar som rest till bröllopet från Nigeria ville avstyra hela giftermålet när de såg hur få av mannens släktingar som kom till bröllopet. De kunde inte acceptera att deras dotter skulle gifta in sig i en så fattig "compound". Brudgummen accepterades först sedan han blivit upptagen i deras egen "compound".

Västerländska och afrikanska former av kvinnoförtryck

Emecheta tycker att en västerländsk feministisk kritik av månggiftet bygger på en romantisk uppfattning om män och giftermål som sist och slutligen gör att kvinnor tvingas använda all sin tid för att få och behålla en

man. Enligt en ibo-skapelsemyt skapade Gud först sju kvinnor och senare en man som en hjälpare. Mannen fick de inte kräva för mycket av för han hade en avsevärt mindre hjärna. Mycket av den här myten finns också i Emechetas argumentation: "Män är till besvär, kvinnor klarar sig mycket bättre utan dem, om de nu måste ha en plats är det bäst att flera kvinnor delar på besväret."

Imotsats till dem som kritiserar månggifvet anser Emecheta att det har vissa fördelar. Kvinnorna behöver inte använda all sin tid och uppmärksamhet till att göra sig attraktiva för en man, hon har ändå en familj och en uppgift. Ofta kan en gift äldre kvinna flytta ifrån sin man och börja sitt eget affärsföretag i en annan stad. Hon behöver inte skilja sig, det finns yngre kvinnor som har till uppgift att ta hand om mannen.

Trots att trångboddheten gör månggifvet mycket opraktiskt i städerna lever traditionen vidare också där. Emecheta berättar att t.ex. kvinnor med en universitetsutbildning kan använda månggifvet till sin fördel. Det kan t.ex. ge dem en möjlighet att resa utomlands på kongresser och att bedriva forskarstudier: "Det händer att de gifter sig med en rik nigerian fast de väl vet att han har två fruar från förut. I Nigeria är barn och familj fortfarande en kvinnas allra viktigaste karriär och dessutom behöver också en kvinna med utbildning äktenskapets säkerhet. En mans pengar och anseende skadar aldrig."

Från muntlig tradition till litteratur för hela världen

De äldre kvinnorna har en särskild ställning i en traditionell by, de är ansvariga för den muntliga berättartraditionen. Från sin egen barndom kommer Emecheta särskilt ihåg sin fars ogifta syster som var den äldsta kvinnan i "compounden". Hon berättade sagor och historier som gjorde ett djupt intryck på Emecheta. Det är den här berättartraditionen som Emecheta vill föra vidare i ett större sammanhang.

Inställningen till den unga Emechetas ambition att bli författare mötte emellertid på motstånd i missionsskolan i Lagos. När

Buchi förklarade att hon ville skriva som Wordsworth, engelska lärarinnans favoritdiktare, blev lärarinnan förskräckt och förargad. Hon sa: "Högmod går före fall." Sedan uppmanade hon flickan att gå till kapellet och be om förlåtelse för att ha önskat sig en högre ställning i livet än vad som tillkom henne. Som 21-årig fembarnsmor i London var hon emellertid fortfarande lika övertygad om att hon ville bli författare.

Motståndet mot hennes författarskap kom nu från ett annat håll, "Högmod går före fall", sa hennes man och förstörde manuskriptet till hennes första roman. I stället för att ge upp ambitionen att bli författare var det mannen som fick gå. På frågan om hur hon klarade av att läsa sociologi vid universitetet, skriva romaner och ensam sköta fem barn, svarar Emecheta att allt gick mycket enkelt eftersom hon inte behövde passa upp en man till på köpet. Barnen förde hon till dagvård på morgonen och hade sedan flera timmar på sig att skriva. Hon förstår sig inte på kvinnor som använder hela sitt liv till att tvätta sockor och putsa fönster: "I himlen kommer Gud att fråga vad du använde ditt liv till. Om du svarar att du putsade tjugotusen fönster och tvättade en miljon sockor kommer du inte att få ett nytt liv eftersom du bara slösade bort det."

När *New Statesman* inte publicerade hennes artiklar tillräckligt snabbt gick hon resolut in på kontoret och skällde ut chefredaktören. Resultatet blev en serie "real life" immigrationsberättelser som sedan ledde till de autobiografiska, londonbaserade romanerna. Den första romanen *In the Ditch* (1972) följdes av *Second Class Citizen* (1974). Emecheta påpekar att det var den sortens eländesbeskrivningar som gärna publicerades i 70-talets England.

Feminism med ett litet f

Buchi Emecheta anses vara en av Afrikas mest kända feministiska författare. Delvis har hon den västerländska kvinnorörelsen att tacka för sin framgång. Emechetas inställning till feminism är ändå ambivalent eftersom kvinnofrigörelse definieras utifrån

ett västerländst perspektiv. Hon påstår sig ha blivit feminist av misstag och understryker att hon på sin höjd är en feminist med ett litet "f". Där t.ex. Flora Nwapa har poängterat behovet av kvinnors ekonomiska självständighet, anser Emecheta att kvinnors befrielse sker främst genom utbildning.

En uppgift som afrikansk kvinnoörfattare ser Emecheta i att förändra felaktiga uppfattningar om afrikanska kvinnor, att förstöra de stereotyper som har uppkommit genom afrikansk manslitteratur och genom den vita liberala litteraturen. Hon vill ersätta den med en direkt egen erfarenhet.

Ett exempel är här idén om att afrikanska kvinnor upplever en förlossning som mindre smärtsam än vita kvinnor, Emecheta förklarar att det är fråga om en annan inställning till smärta, "vi har blivit lärda att uthärda smärta, men det betyder inte att vi inte känner något". En viktig fråga i det här sammanhanget är Emechetas inställning till klitorodektomi som en del av de traditionella övergångsriterna. I bysamhället hör alla till en viss gemenskap baserad på ålder, riterna finns till för att stärka gemenskapen och ge en identitet. Alla i en årsgrupp går igenom samma erfarenheter eller delar på vissa viktiga uppgifter. Det är mycket svårt att ändra på de här traditionerna. I den afrikanska byn fyller de en funktion men många fortsätter att utföra vissa delar av riten, t.ex. klitoridektomi, också i storstäderna eller utomlands. Emecheta har själv genomgått riterna men tyckte att de inte hade någon funktion för dottern som i huvudsak bor i England. Eftersom dottern ville höra till sin årsgrupp i Nigeria och dela deras erfarenhet lät Emecheta henne göra det.

Enligt Emecheta kan inte traditioner avskaffas genom lagstiftning eller annan yttre påtryckning. Emecheta påpekar att man t.ex. i England haft dåliga erfarenheter med förbud eftersom det bara har lett till att operationen utförs i hemlighet under ohygieniska förhållanden av okunniga människor. Inom det här området förändras folks attityder mycket långsamt och inte genom yttre tvång.

I stället för att kritisera det afrikanska

samhället kunde de som Emecheta kallar "mycket vita kvinnor" använda sin tid till konkreta insatser. "Afrikanska kvinnor arbetar alldeles för hårt. Ett stort problem är bristen på rent vatten. En stor del av dagen går till att bära vatten. Flera brunnar med rent vatten skulle betyda mycket i den afrikanska kvinnans vardag."

I sin egen litterära produktion behandlar Emecheta ofta konflikterna mellan det traditionella och det moderna livet. Det här temat är mycket centralt i romanen *Double Yoke* (1982) där händelserna är förlagda till Nigeria och en ung kvinnlig studerandes vacklande mellan två världar. Författaren, som har erfarenhet av att undervisa vid universitetet i Calabar i Nigeria, beskriver satiriskt det västafrikanska akademiska livet. I romanen *Naira Power* (1981) kritiserar Emecheta åter nigerianernas materialism. Krigsromanen *Destination Biafra* (1981) anses vara hennes mest utmanande verk. Romanen beskriver åren 1967 - 1970, när ibo-folket kämpade för en självständig stat. Huvudpersonen är här en överklasskvinna som traditionerna till trots blir soldat.

Emecheta skrattar gott när hon berättar om den roman hon nu håller på med. Hon poängterar det universella i många av kvinnolitteraturens teman. Den nya romanen handlar om en medelålders kvinnas självständighetsprocess: "Huvudpersonen tar sig en älskare i sin sons ålder utan att bry sig om omvärldens reaktioner. Enligt nuvarande planer slutar romanen med att huvudpersonen sitter framför tv'n med fötterna på bordet och äter socker."